Oikeustapauskokoelma

UNIONIN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (yhdeksäs jaosto)

21 päivänä syyskuuta 2017 *

Muutoksenhaku – Kartellit tai muut yhteistoimintajärjestelyt – Italialaiset betoniteräksen tuottajat – Hintojen vahvistaminen sekä tuotannon tai myynnin rajoittaminen tai valvonta – HT 65 artiklan rikkominen – Alkuperäisen päätöksen kumoaminen unionin yleisessä tuomioistuimessa – Asetuksen (EY) N:o 1/2003 nojalla uudelleen tehty päätös – Uuden väitetiedoksiannon esittämättä jättäminen – Kuulematta jättäminen alkuperäisen päätöksen kumoamisen jälkeen – Asian käsittelyn kestoaika unionin yleisessä tuomioistuimessa

Asiassa C-89/15 P,

jossa on kyse Euroopan unionin tuomioistuimen perussäännön 56 artiklaan perustuvasta valituksesta, joka on pantu vireille 24.2.2015,

Riva Fire SpA, selvitystilassa, kotipaikka Milano (Italia), edustajinaan M. Merola, M. Pappalardo, T. Ubaldi ja M. Toniolo, avvocati,

valittajana,

ja jossa toisena osapuolena on

Euroopan komissio, asiamiehinään L. Malferrari ja P. Rossi, avustajanaan P. Manzini, avvocato, prosessiosoite Luxemburgissa,

vastaajana ensimmäisessä oikeusasteessa,

UNIONIN TUOMIOISTUIN (yhdeksäs jaosto),

toimien kokoonpanossa: jaoston puheenjohtaja E. Juhász sekä tuomarit C. Vajda (esittelevä tuomari) ja C. Lycourgos,

julkisasiamies: N. Wahl,

kirjaaja: hallintovirkamies V. Giacobbo-Peyronnel,

ottaen huomioon kirjallisessa käsittelyssä ja 20.10.2016 pidetyssä istunnossa esitetyn,

kuultuaan julkisasiamiehen 8.12.2016 pidetyssä istunnossa esittämän ratkaisuehdotuksen,

on antanut seuraavan

* Oikeudenkäyntikieli: italia.

tuomion

1 Riva Fire SpA (jäljempänä Riva) vaatii valituksellaan unionin tuomioistuinta kumoamaan unionin yleisen tuomioistuimen 9.12.2014 antaman tuomion Riva Fire v. komissio (T-83/10, ei julkaistu, EU:T:2014:1034; jäljempänä valituksenalainen tuomio), jolla unionin yleinen tuomioistuin hylkäsi Rivan kanteen, jossa vaadittiin kumoamaan HT 65 artiklan rikkomista koskeva 30.9.2009 tehty komission päätös K(2009) 7492 lopullinen (COMP/37.956 – Betoniteräs – uudelleen tehty päätös; jäljempänä 30.9.2009 tehty päätös), sellaisena kuin se on muutettuna 8.12.2009 tehdyllä komission päätöksellä K(2009) 9912 lopullinen (jäljempänä muutospäätös) (30.9.2009 tehty päätös, sellaisena kuin se on muutettuna muutospäätöksellä; jäljempänä riidanalainen päätös).

Asian tausta ja riidanalainen päätös

2 Asioiden tausta on esitetty valituksenalaisen tuomion 16–21 kohdassa seuraavasti:

”16 Komissio suoritti vuoden 2000 lokakuusta joulukuuhun HT 47 artiklan mukaisesti tarkastuksia betoniterästä valmistavissa italialaisyrityksissä sekä italialaisten terästeollisuuden yritysten yhteenliittymässä. Se osoitti niille myös tietojensaantipyyntöjä HT 47 artiklan nojalla – –.

17 Komissio aloitti 26.3.2002 hallinnollisen menettelyn ja esitti väitteitä HT 36 artiklan nojalla (jäljempänä väitetiedoksianto) – –. [Riva] esitti kirjallisia huomautuksia väitetiedoksiannosta. Kuulemistilaisuus järjestettiin 13.6.2002 – –.

18 Komissio esitti 12.8.2002 täydentäviä väitteitä (jäljempänä täydentävä väitetiedoksianto), jotka lähetettiin väitetiedoksiannon adressaateille. Täydentävässä väitetiedoksiannossa, joka perustui 6.2.1962 annetun neuvoston asetuksen N:o 17 ([EY 81] ja [EY 82] artiklan ensimmäinen täytäntöönpanoasetus) (EYVL 1962, 13, s. 204) 19 artiklan 1 kohtaan, komissio selitti kantansa, joka koski menettelyn jatkamista EHTY:n perustamissopimuksen voimassaolon päättymisen jälkeen. [Riva] vastasi täydentävään väitetiedoksiantoon 20.9.2002. Toinen kuulemistilaisuus järjestettiin jäsenvaltioiden edustajien läsnä ollessa 30.9.2002 – –.

19 Menettelyn jälkeen komissio teki HT 65 artiklan soveltamismenettelystä (COMP/37.956 – Betoniteräs) 17.12.2002 päätöksen K(2002) 5087 lopullinen (jäljempänä vuoden 2002 päätös), jolla se totesi, että sen adressaatteina olevat yritykset olivat toteuttaneet Italian tankoina tai rullina olevan betoniteräksen markkinoilla yhtenä kokonaisuutena pidettävän, jatketun ja monitahoisen kartellin, jonka tarkoituksena tai vaikutuksena oli ollut hintojen vahvistaminen ja joka oli myös johtanut tuotannon tai myynnin yhdenmukaistettuun rajoittamiseen tai valvontaan HT 65 artiklan 1 kohdan vastaisesti – –. Komissio määräsi kyseisessä päätöksessä [Rivalle] 26,9 miljoonan euron suuruisen sakon.

20 [Riva] nosti 6.2.2003 yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa kanteen vuoden 2002 päätöksestä. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin kumosi vuoden 2002 päätöksen 25.10.2007 antamallaan tuomiolla Riva Acciaio v. komissio (T-45/03, [ei julkaistu, EU:T:2007:318]). Tuomioistuin totesi, että kun otettiin erityisesti huomioon se, että vuoden 2002 päätöksessä ei ollut ensimmäistäkään viittausta asetuksen N:o 17 3 artiklaan ja 15 artiklan 2 kohtaan, se perustui yksinomaan HT 65 artiklan 4 ja 5 kohtaan – –. Koska kyseisten määräysten voimassaolo oli päättynyt 23.7.2002, komissio ei voinut enää perustaa toimivaltaa kyseisiin määräyksiin, joita ei enää ollut olemassa vuoden 2002 päätöksen tekohetkellä, todetakseen HT 65 artiklan 1 kohdan rikkomisen ja määrätäkseen sakkoja yrityksille, joiden väitettiin osallistuneen kyseiseen rikkomiseen – –.

21 Komissio ilmoitti 30.6.2008 päivätyllä kirjeellä [Rivalle] ja muille asianomaisille yrityksille aikomuksestaan tehdä päätös uudelleen muuttamalla sen oikeudellista perustaa vuoden 2002 päätöksen oikeudelliseen perustaan nähden. Se täsmensi myös, että kun otettiin huomioon [25.10.2007] annetun tuomion [Riva Acciaio v. komissio [(T-45/03, ei julkaistu, EU:T:2007:318)] suppea soveltamisala, uudelleen tehtävä päätös perustuisi väitetiedoksiannossa ja täydentävässä väitetiedoksiannossa esitettyyn selvitykseen. Asianomaisille yrityksille asetettiin määräaika huomautusten esittämiselle – –."

3 Komissio katsoi 30.9.2009 tehdyssä päätöksessä muun muassa, että [SEUT 101] ja [SEUT 102] artiklassa vahvistettujen kilpailusääntöjen täytäntöönpanosta 16.12.2002 annettua neuvoston asetusta (EY) N:o 1/2003 (EYVL 2003, L 1, s. 1) oli tulkittava siten, että siinä annetaan komissiolle oikeus suorittaa tutkinta ja määrätä seuraamukset 23.7.2002 jälkeen sellaisista kartelleista, jotka kuuluvat asiallisesti ja ajallisesti EHTY:n perustamissopimuksen soveltamisalaan. Komissio totesi, että päätös oli tehty EY:n perustamissopimuksessa ja kyseisessä asetuksessa vahvistettujen menettelysääntöjen mukaisesti ja että aineellisen oikeuden säännöksiä, jotka eivät olleet enää voimassa toimen toteuttamispäivänä, voitiin soveltaa sääntöjen ajallista seuraantoa koskevien periaatteiden mukaisesti mutta lievemmän lain soveltamista koskevan yleisen periaatteen (lex mitior) mukaisin rajoituksin.

4 Kyseisen 30.9.2009 tehdyn päätöksen 1 artiklassa todetaan muun muassa, että Riva oli rikkonut HT 65 artiklan 1 kohtaa osallistumalla 6.12.1989–27.6.2000 jatkettuun sopimukseen ja/tai yhdenmukaistettuihin menettelytapoihin, jotka koskivat tankoina tai rullina olevaa betoniterästä ja joiden tarkoituksena ja/tai vaikutuksena oli hintojen vahvistaminen ja tuotannon tai myynnin rajoittaminen ja/tai valvonta. Saman päätöksen 2 artiklassa komissio määräsi Rivalle 26,9 miljoonan euron suuruisen sakon.

5 Kahdeksan niistä 11 yhtiöstä, joille 30.9.2009 tehty päätös oli osoitettu, muun muassa Riva, ilmoitti 20. –23.11.2009 lähetetyillä kirjatuilla kirjeillä komissiolle, että päätöksen liitteeseen, sellaisena kuin se oli annettu tiedoksi niille, joille se oli osoitettu, ei sisältynyt taulukkoja, joissa kuvattiin hintojen vaihtelut.

6 Komissio teki 8.12.2009 muutospäätöksen, jonka liitteeseen sisällytettiin puuttuvat taulukot ja jossa korjattiin kahdeksassa alaviitteessä olevat numeroidut viitteet kyseisiin taulukoihin.

Menettely unionin yleisessä tuomioistuimessa ja valituksenalainen tuomio

7 Riva nosti unionin yleisen tuomioistuimen kirjaamoon 19.2.2010 jätetyllä kannekirjelmällä kanteen, jossa se vaati unionin yleistä tuomioistuinta ensisijaisesti kumoamaan riidanalaisen päätöksen kokonaan tai ainakin Rivaa koskevin osin ja toissijaisesti alentamaan Rivalle määrättyä sakkoa. Se pyysi unionin yleistä tuomioistuinta myös toteuttamaan riidanalaisen päätöksen tekemiseen johtanutta menettelyä koskevia asian selvittämistoimia.

8 Riva vetosi kanteensa tueksi kahdeksaan kanneperusteeseen, joista ensimmäinen perustui komission toimivallan puuttumiseen EHTY:n perussopimuksen voimassaolon päättymisen johdosta ja asetuksen N:o 1/2003 rikkomiseen, toinen kanneperuste asetuksen N:o 17 10 artiklan 3 ja 5 kohdan sekä asetuksen N:o 1/2003 14 artiklan 1 ja 3 kohdan rikkomiseen, kolmas kanneperuste HT 36 artiklan ensimmäisen kohdan rikkomiseen, neljäs kanneperuste [SEUT 101] ja [SEUT 102] artiklan mukaisten komission menettelyjen kulusta 7.4.2004 annetun komission asetuksen (EY) N:o 773/2004 (EUVL 2004, L 123, s. 18) 10 ja 11 artiklan rikkomiseen ja Rivan puolustautumisoikeuksien loukkaamiseen, viides kanneperuste perustelujen puutteellisuuteen ja niiden ristiriitaisuuteen merkityksellisten maantieteellisten markkinoiden määrittelyn ja lex mitior -periaatteen soveltamisen osalta, kuudes kanneperuste tosiseikkojen vääristämiseen ja HT 65 artiklan virheelliseen soveltamiseen Rivan syyksi luetun rikkomisen eri näkökohtien osalta, seitsemäs kanneperuste tutkinnan suorittamatta jättämiseen ja perustelujen puutteellisuuteen siltä osin kuin asiassa on kyse koko rikkomisen lukemisesta Rivan syyksi ja Rivan erityisasemasta sen syyksi luettuihin menettelyihin nähden ja kahdeksas kanneperuste

asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan rikkomiseen, sakkojen määräämättä jättämisestä tai lieventämisestä kartelleja koskevissa asioissa annetun tiedonannon (EYVL 1996, C 207, s. 4) rikkomiseen, asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan ja [HT] 65 artiklan 5 kohdan mukaisesti määrättävien sakkojen laskennassa noudatettavien suuntaviivojen (EYVL 1998, C 9, s. 3) rikkomiseen, harkintavallan väärinkäyttöön sekä suhteellisuusperiaatteen ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteiden loukkaamiseen sakon määrän vahvistamisessa.

9 Valituksenalaisella tuomiolla unionin yleinen tuomioistuin alensi Rivalle määrätyn sakon 26 093 000 euroksi ja hylkäsi Rivan kanteen muilta osin.

Asianosaisten vaatimukset unionin tuomioistuimessa

10 Riva vaatii valituksessaan, että unionin tuomioistuin

– kumoaa valituksenalaisen tuomion ja siten kumoaa riidanalaisen päätöksen

– toissijaisesti kumoaa valituksenalaisen tuomion siltä osin kuin Rivalle määrätyn sakon alennus on siinä vahvistettu 3 prosentiksi ja näin ollen alentaa kyseistä sakkoa vielä enemmän tai palauttaa asian unionin yleiseen tuomioistuimeen

– toteaa oikeudenkäyntimenettelyä koskevalla päätöksellä, että asian käsittelyssä unionin yleisessä tuomioistuimessa on loukattu oikeudenkäynnin kohtuullista kestoa koskevaa periaatetta

– velvoittaa komission korvaamaan molemmissa oikeusasteissa aiheutuneet oikeudenkäyntikulut.

11 Komissio vaatii, että unionin tuomioistuin

– hylkää valituksen

– velvoittaa Rivan korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

Asian käsittelyn suullisen vaiheen uudelleen aloittamista koskeva pyyntö

12 Suullinen käsittely päätettiin 8.12.2016 julkisasiamiehen ratkaisuehdotuksen esittämisen jälkeen. Komissio pyysi 27.1.2017 päivätyllä ja unionin tuomioistuimen kirjaamoon samana päivänä jätetyllä kirjeellä unionin tuomioistuinta määräämään asian käsittelyn suullisen vaiheen aloitettavaksi uudelleen ja sisällyttämään asiakirja-aineistoon komission pyynnössä selostetut tosiseikat ja pyyntöön liitetyt asiakirjat.

13 Komissio vetosi tämän pyynnön tueksi lähinnä siihen, ettei unionin tuomioistuimella ole ollut riittäviä tietoja 13.6. ja 30.9.2002 järjestettyihin kuulemisiin liittyneistä tosiseikoista, joihin julkisasiamies on perustanut ratkaisuehdotuksensa, koska asianosaiset eivät ole erityisesti lausuneet näistä tosiseikoista.

14 Unionin tuomioistuin voi työjärjestyksensä 83 artiklan perusteella julkisasiamiestä kuultuaan milloin tahansa määrätä asian käsittelyn suullisen vaiheen aloitettavaksi uudelleen erityisesti, jos asia olisi ratkaistava sellaisella oikeudellisella perusteella, josta asianosaisilla ei ole ollut tilaisuutta lausua.

15 On kuitenkin syytä muistuttaa, että muutoksenhakumenettelyn kohde määräytyy lähtökohtaisesti asianosaisten esittämien valitusperusteiden ja perustelujen mukaisesti. Tässä tapauksessa asianosaisilla on ollut tilaisuus lausua riittävästi näistä perusteista ja perusteluista kirjelmissään ja asioissa C-85/15 P–C-89/15 P järjestetyssä yhteisessä istunnossa 20.10.2016.

16 Tässä tilanteessa unionin tuomioistuin katsoo julkisasiamiestä kuultuaan, ettei asian käsittelyn suullista vaihetta ole syytä määrätä aloitettavaksi uudelleen.

Valituksen tarkastelu

17 Riva vetoaa valituksensa tueksi neljään valitusperusteeseen, joista ensimmäinen on ensisijainen ja muut toissijaisia. Ensimmäinen valitusperuste perustuu oikeudelliseen virheeseen sekä valituksenalaisen tuomion perustelujen riittämättömyyteen ja ristiriitaisuuteen asetuksen N:o 773/2004 rikkomisen ja puolustautumisoikeuksien loukkaamisen osalta, toinen valitusperuste oikeudelliseen virheeseen sekä valituksenalaisen tuomion perustelujen riittämättömyyteen ja ristiriitaisuuteen sakon lopullisen määrän vahvistamisen osalta, kolmas valitusperuste ristiriitaan ja oikeudelliseen virheeseen siinä, että unionin yleinen tuomioistuin on katsonut Rivan ”osallistuneen” myyntikiintiöistä joulukuussa 1998 tehtyyn sopimukseen ja siten ottanut kartellin tämän osan huomioon sakon määrän vahvistamisessa, ja neljäs kanneperuste perustelujen puutteellisuuteen siltä osin kuin asiassa on kyse Rivan johtajien osallisuuden vaikutuksesta sakon laskentapohjan korottamiseen. Riva pyytää unionin tuomioistuinta myös antamaan oikeudenkäyntimenettelyä koskevan päätöksen unionin yleisessä tuomioistuimessa käydyn oikeudenkäynnin lainvastaisuudesta siksi, että oikeutta oikeudenkäyntiin kohtuullisessa ajassa on loukattu.

Ensimmäinen valitusperuste

Asianosaisten lausumat

18 Ensimmäisessä valitusperusteessaan Riva pyrkii lähinnä kiistämään valituksenalaisen tuomion 124 kohtaan sisältyvät unionin yleisen tuomioistuimen johtopäätökset, joissa on hylätty Rivan perustelu, jonka mukaan komission olisi vuoden 2002 päätöksen kumoamisen jälkeen pitänyt ennen riidanalaisen päätöksen tekemistä lähettää sille uusi väitetiedoksianto ja toimittaa kuuleminen jäsenvaltioiden edustajien läsnä ollessa.

19 Riva katsoo, ettei unionin yleinen tuomioistuin voi valituksenalaisen tuomion 115 ja 120 kohdassa nojautua niissä mainittuun oikeuskäytäntöön, koska kyseinen oikeuskäytäntö koskee tilannetta, jonka mukaan yhtäältä vuoden 2002 päätöksen lainvastaisuus on tapahtunut pelkästään päätöstä tehtäessä ja toisaalta vuoden 2002 päätöksen ja sittemmin tehdyn päätöksen perusteena olevat väitteet olisivat keskenään samat, koska molemmat päätökset ovat kaikilta osin identtiset. Riva katsoo, ettei tässä tapauksessa ole kyse pelkästään komission tekemästä muotovirheestä. Komission tekemät virheet ovat päinvastoin vaikuttaneet komission tekemään kokonaisarviointiin, eivätkä ne ole voineet rajautua pelkkään toimen oikeusperustan määrittämiseen. Virheiden seuraukset ovat vaikuttaneet rikkomisen aineellisoikeudelliseen määrittelyyn, myös merkityksellisten maantieteellisten markkinoiden määrittelyyn, sekä lex mitior -periaatteen soveltamiseen ja sakon määrän laskentaan. Lisäksi Riva katsoo unionin yleisen tuomioistuimen jättäneen huomiotta, että vuoden 2002 päätös ja riidanalainen päätös eivät olleet identtisiä perustelujen, tiettyjen menettelyjen oikeudellisen luonnehdinnan eivätkä päätöslauselmiensa osalta.

20 Tältä osin Riva katsoo, että valituksenalaisen tuomion 122 kohtaan sisältyvä toteamus, jonka mukaan Rivan tekemä kyseisten kahden päätöksen vertailu on asiaan vaikuttamaton, koska vuoden 2002 päätöksen kumoamisesta on seurannut sen poistuminen unionin oikeusjärjestyksestä, on virheellinen ja ristiriitainen. Rivan mukaan nimittäin unionin yleinen tuomioistuin on valituksenalaisen tuomion 120 kohdassa nojautunut kyseisten päätösten sisältöjen vertailuun ja viitannut komission valintaan tehdä vuoden 2002 päätöksen kumoamisen jälkeen täsmälleen samanlainen päätös, joka koskee samoja väitteitä, joihin yritykset olivat jo ottaneet kantaa.

21 Lisäksi Riva vetoaa siihen, että kun otetaan huomioon periaate, jonka mukaan menettelysääntöjä on sovellettava välittömästi niiden voimaantulon jälkeen, EHTY:n perustamissopimuksen voimassaolon päätyttyä asetuksella N:o 773/2004 määritellyissä menettelyä koskevissa säännöissä edellytetään, että asianomaisille yrityksille on lähetettävä uusi väitetiedoksianto ja sen jälkeen on toimitettava kuuleminen jäsenvaltioiden edustajien läsnä ollessa, mutta asianomaisilla yrityksillä ei ole milloinkaan ollut tilaisuutta lausua käsitystään niitä vastaan esitettyjen väitteiden asiasisällöstä jäsenvaltioiden edustajien läsnä ollessa.

22 Komissio katsoo, että tämä valitusperuste on hylättävä, koska se perustuu valituksenalaisen tuomion virheelliseen ja harhaanjohtavaan tulkintaan.

23 Väite, jonka mukaan EHTY:n perustamissopimuksen voimassaolon päättymisen jälkeen ei ole annettu uutta väitetiedoksiantoa eikä toimitettu kuulemistilaisuutta jäsenvaltioiden edustajien läsnä ollessa, on komission mukaan perusteeton, koska komissio on toimittanut Rivalle täydentävän väitetiedoksiannon, josta on päätetty EY:n perustamissopimuksen menettelysääntöjen mukaisesti ja johon Riva on vastannut kirjallisesti ja jäsenvaltioiden edustajien läsnä ollessa 30.9.2002 toimitetussa kuulemisessa.

Unionin tuomioistuimen arviointi asiasta

24 On syytä muistuttaa, että vuoden 2002 päätöksen tekemiseen johtaneessa menettelyssä komissio lähetti 26.3.2002 asianomaisille yrityksille, myös Rivalle, HT 36 artiklan mukaisen väitetiedoksiannon. Väitetiedoksiantoa koskeva kuulemistilaisuus järjestettiin 13.6.2002. On kiistatonta, ettei jäsenvaltioiden edustajia ollut kutsuttu tähän kuulemistilaisuuteen, koska heidän osallistumisestaan ei määrätty tuolloin voimassa olleissa EHTY:n perustamissopimuksen säännöissä.

25 EHTY:n perustamissopimuksen voimassaolon päätyttyä komissio lähetti 12.8.2002 asianomaisille yrityksille asetuksen N:o 17 19 artiklan 1 kohtaan perustuneen täydentävän väitetiedoksiannon, jossa se selosti näkemyksensä asiaa koskevien oikeussääntöjen muuttumisesta ja kehotti yrityksiä esittämään oman näkemyksensä täydentävästä väitetiedoksiannosta. Kuulemisesta tietyissä EY:n perustamissopimuksen [81] ja [82] artiklan mukaisissa menettelyissä 22.12.1998 annetun komission asetuksen (EY) N:o 2842/98 (EYVL 1998, L 354, s. 18) 11 artiklan 2 kohdan mukainen kuulemistilaisuus jäsenvaltioiden edustajien läsnä ollessa toimitettiin 30.9.2002.

26 Vuoden 2002 päätöksen kumoamisen jälkeen komissio ilmoitti 30.6.2008 päivätyllä kirjeellä Rivalle ja muille asianomaisille yrityksille aikomuksestaan tehdä sama päätös uudelleen käyttäen oikeusperustana asetusta N:o 1/2003 kyseisessä asetuksessa vahvistettujen menettelysääntöjen mukaisesti.

27 Kun otetaan huomioon tämä menettelyn kulku, asiassa on tutkittava, oliko komissio vastoin valituksenalaisen tuomion 124 kohtaan sisältyvää unionin yleisen tuomioistuimen johtopäätöstä velvollinen aloittamaan menettelyn uudelleen ja tekemään päätöksen uudesta väitetiedoksiannosta sekä järjestämään uuden kuulemistilaisuuden.

28 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan menettelysääntöjä on yleensä edellytettävä sovellettavan niiden voimaantulopäivästä lähtien (tuomio 29.3.2011, ArcelorMittal Luxembourg v. komissio ja komissio v. ArcelorMittal Luxembourg ym., C-201/09 P ja C-216/09 P, EU:C:2011:190, 75 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen; tuomio 29.3.2011, ThyssenKrupp Nirosta v. komissio, C-352/09 P, EU:C:2011:191, 88 kohta ja tuomio 11.12.2012, komissio v. Espanja, C-610/10, EU:C:2012:781, 45 kohta) ja myös menettelyssä, joka on aloitettu ennen kyseistä päivää mutta joka on vireillä vielä sen jälkeen (ks. vastaavasti tuomio 11.12.2012, komissio v. Espanja, C-610/10, EU:C:2012:781, 47 kohta).

29 Koska riidanalainen päätös on tässä tapauksessa tehty asetuksen N:o 1/2003 7 artiklan 1 kohdan ja 23 artiklan 2 kohdan nojalla, päätöksen tekemistä edeltäneessä menettelyssä on ollut noudatettava kyseistä asetusta sekä asetusta N:o 773/2004, jonka oikeusperusta asetus N:o 1/2003 on (ks. vastaavasti tuomio 29.3.2011, ThyssenKrupp Nirosta v. komissio, C-352/09 P, EU:C:2011:191, 90 kohta), vaikka menettely oli aloitettu ennen asetuksen N:o 1/2003 voimaantuloa.

30 Asetuksen N:o 773/2004 10 artiklan 1 ja 2 kohdassa, luettuina asetuksen N:o 1/2003 27 artiklan 1 kohdan mukaisesti, jonka täytäntöön panemiseksi ne on annettu, säädetään, että muun muassa ennen viimeksi mainitun asetuksen 7 artiklaan perustuvan päätöksen tekemistä komissio antaa asianomaisille osapuolille tiedoksi väitetiedoksiannon ja varaa samalla niille tilaisuuden esittää komissiolle näkökantansa sen asettamassa määräajassa.

31 Kuten unionin yleinen tuomioistuin on pääasiallisesti todennut valituksenalaisen tuomion 117 ja 118 kohdassa, tässä tapauksessa komissio oli jo lähettänyt asianomaisille yrityksille väitetiedoksiannon ja täydentävän väitetiedoksiannon eikä riidanalaisessa päätöksessä luettu Rivan syyksi näihin tiedoksiantoihin verrattuna uusia tekoja eikä siinä olennaisesti muutettu syyksi luettuja rikkomisia koskevaa näyttöä.

32 Väite unionin yleisen tuomioistuimen tekemästä oikeudellisesta virheestä valituksenalaisen tuomion 122 kohdassa ja ristiriidasta saman tuomion 120 kohtaan verrattuna on tässä yhteydessä hylättävä. Kuten komissio toteaa vastinekirjelmässään, mainitussa 120 kohdassa on kyse vuoden 2002 päätöksen perusteena olevien ja riidanalaisen päätöksen perusteena olevien väitteiden identtisyydestä, kun 122 kohta puolestaan koskee Rivan tekemää mainittujen päätösten vertailua, jonka unionin yleinen tuomioistuin on katsonut asiaan vaikuttamattomaksi, koska nimenomaan väitetiedoksianto ja oikeus tutustua asiakirja-aineistoon ovat ne toimenpiteet, joilla järjestetään tutkinnan kohteena olevien yritysten oikeus tutustua komission käytössä oleviin todisteisiin ja turvataan puolustautumisoikeuksien täysi tehokkuus. Toisin kuin Riva väittää, kyseisten päätösten sanamuotojen välinen mahdollinen eroavuus ei välttämättä itsessään merkitse sitä, että yrityksiin kohdistetut väitteet olisivat muuttuneet, eikä Riva ole ainakaan osoittanut, että asia olisi niin.

33 Kuten julkisasiamies on korostanut ratkaisuehdotuksensa 53 kohdassa, EHTY:n perustamissopimuksen mukaisesti hyväksytyn väitetiedoksiannon ja asetusten N:o 17 ja N:o 1/2003 mukaisesti hyväksytyn väitetiedoksiannon välillä ei myöskään ole suurta sisällöllistä eroa. Uuden väitetiedoksiannon lähettäminen ei siten ole ollut välttämätöntä.

34 Tältä osin unionin yleinen tuomioistuin on asianmukaisesti viitannut 15.10.2002 annetun tuomion Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio (C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P–C-252/99 P ja C-254/99 P, EU:C:2002:582) 73 kohtaan, jossa huomautetaan, että unionin toimen kumoaminen ei välttämättä vaikuta valmisteleviin toimiin, sillä kumotun toimen korvaamiseen tähtäävä menettely voidaan lähtökohtaisesti aloittaa uudelleen juuri siitä vaiheesta, jossa lainvastaisuus tapahtui.

35 Kuten unionin yleinen tuomioistuin nimittäin totesi valituksenalaisen tuomion 115 kohdassa, vuoden 2002 päätös kumottiin sen vuoksi, ettei komissiolla ollut toimivaltaa kyseisen päätöksen tekemiseen EHTY:n perustamissopimuksen nojalla, joka ei ollut enää voimassa päätöksen tekemisen ajankohtana, joten lainvastaisuus on tapahtunut juuri kyseisenä ajankohtana. Päätöksen kumoaminen ei siten ole vaikuttanut väitetiedoksiantoon eikä täydentävään väitetiedoksiantoon.

36 Toisin kuin Riva väittää, tämän tuomion 34 kohdassa mainittu oikeuskäytäntö ei ole lakannut soveltumasta nyt käsiteltävään asiaan sen vuoksi, että komission vuoden 2002 päätöksessä tekemien virheiden seuraukset olisivat vaikuttaneet rikkomisen aineellisoikeudelliseen määrittelyyn, myös merkityksellisten maantieteellisten markkinoiden määrittelyyn, sekä lex mitior -periaatteen soveltamiseen ja sakon määrän laskentaan. Vaikka nimittäin komissio on perustanut kyseisen päätöksen väärään oikeusperustaan eli HT 65 artiklan 4 ja 5 kohtaan, komissio on unionin yleisen

tuomioistuimen valituksenalaisen tuomion 18 ja 119 kohdassa toteamin tavoin tästä huolimatta ilmoittanut Rivalle asetuksen N:o 17 19 artiklan 1 kohtaan perustuneessa täydentävässä väitetiedoksiannossa johtopäätöksistä, jotka se teki EHTY:n perustamissopimuksen voimassaolon päättymisen vuoksi, ja Rivalla on ollut tilaisuus esittää tätä koskevat huomautuksensa.

37 Lisäksi on kiistatonta, etteivät nämä johtopäätökset ole millään tavoin muuttuneet asetuksen N:o 17 kumoamisen ja asetuksen N:o 1/2003, jonka eräät säännökset muodostavat riidanalaisen päätöksen oikeusperustan, voimaantulon johdosta. Kuten julkisasiamies on todennut ratkaisuehdotuksensa 50 kohdassa, asetuksen N:o 1/2003 34 artiklan 2 kohdassa ja asetuksen N:o 773/2004 19 artiklassa annetaan joka tapauksessa siirtymäsäännökset, joiden mukaan asetuksen N:o 17 mukaisesti toteutetut menettelyt ja asetuksen N:o 2842/98 nojalla toteutetut menettelyihin liittyvät toimenpiteet ovat voimassa ensiksi mainittuja asetuksia sovellettaessa.

38 Näin ollen unionin yleinen tuomioistuin ei ole tehnyt oikeudellista virhettä katsoessaan valituksenalaisen tuomion 124 kohdassa, että komissiolla ei ollut velvollisuutta antaa uutta väitetiedoksiantoa.

39 Kuten julkisasiamies on kuitenkin todennut ratkaisuehdotuksensa 55 kohdassa, asetuksen N:o 773/2004 12 artiklan mukaan komission on annettava osapuolille, joille se on osoittanut väitetiedoksiannon, tilaisuus esittää perustelunsa suullisessa kuulemisessa, jos ne kirjallisissa huomautuksissaan pyytävät tätä. Koska vuoden 2002 päätöksen kumoaminen ei tämän tuomion 35 kohdasta ilmenevän mukaisesti ole vaikuttanut väitetiedoksiantoon eikä täydentävään väitetiedoksiantoon, asiassa on näin ollen tutkittava, onko komissio antanut kyseisille osapuolille tilaisuuden esittää perustelunsa asetuksissa N:o 1/2003 ja N:o 773/2004 säädettyjen menettelyvaatimusten mukaisesti toteutetussa suullisessa kuulemisessa, kuten se oli velvollinen tekemään.

40 Tältä osin on todettava, että asetuksella N:o 1/2003 käyttöön otetussa järjestelmässä, sellaisena kuin se on täsmennettynä asetuksella N:o 773/2004, viimeksi mainitun asetuksen 14 artiklan 3 kohdassa säädetään, että jäsenvaltioiden kilpailuviranomaiset kutsutaan osallistumaan suulliseen kuulemiseen, joka väitetiedoksiannon vastaanottajien pyynnöstä järjestetään väitetiedoksiannon lähettämisen jälkeen.

41 Vuonna 2002 järjestetyissä kuulemisissa jäsenvaltioiden edustajat eivät osallistuneet 13.6.2002 pidettyyn kuulemiseen, koska silloin voimassa olleessa EHTY:n perustamissopimuksessa ei määrätty heidän osallistumisestaan. On kiistatonta, että kyseinen kuuleminen koski asian aineellisoikeudellista kohdetta eli niitä menettelyjä, joihin komissio on katsonut väitetiedoksiannon vastaanottajina olleiden yritysten syyllistyneen. Tämä ilmenee erityisesti riidanalaisen päätöksen 379–382 kohdasta ja uudelleen unionin yleisen tuomioistuimen 9.12.2014 antaman tuomion Alfa Acciai v. komissio (T-85/10, ei julkaistu, EU:T:2014:1037) 148 kohdasta ja sen 9.12.2014 antaman tuomion Ferriera Valsabbia ja Valsabbia Investimenti v. komissio (T-92/10, ei julkaistu, EU:T:2014:1032) 148 kohdasta.

42 Sen sijaan 30.9.2002 järjestetty kuuleminen, johon jäsenvaltioiden edustajat oli kutsuttu silloin sovellettavien EY:n perustamissopimuksen määräysten mukaisesti ja erityisesti asetuksen N:o 2842/98 11 artiklan 2 kohdan mukaisesti, koski täydentävän väitetiedoksiannon kohdetta eli EHTY:n perustamissopimuksen voimassaolon päättymisen oikeudellisia vaikutuksia menettelyn jatkumisen kannalta. Tämä ilmenee yhtäältä kyseisestä täydentävästä väitetiedoksiannosta, jossa nimenomaisesti kehotettiin sen vastaanottajia ilmoittamaan oma näkemyksensä täydentävistä väitteistä. Toisaalta komissio ilmoitti riidanalaisen päätöksen 382 kohdassa, ettei se pitänyt tarpeellisena toistaa asetuksen N:o 17 ja asetuksen N:o 1/2003 säännösten mukaisesti 13.6.2002 järjestettyä kuulemista, koska tämä kuuleminen, johon ei osallistunut jäsenvaltioiden edustajia, oli järjestetty kyseisenä ajankohtana voimassa olleiden EHTY:n perustamissopimuksen määräysten mukaisesti. Lisäksi asioissa C-85/15 P–C-89/15 P järjestetyssä yhteisessä istunnossa komissio vahvisti unionin tuomioistuimen kysymykseen vastatessaan, että täydentävässä väitetiedoksiannossa ei puututtu tosiseikkoihin eikä todisteisiin, jotka olivat menettelyn kohteena.

43 Tästä seuraa, että nyt käsiteltävässä asiassa jäsenvaltioiden edustajat eivät osallistuneet asian aineellisoikeudellista kysymystä koskevaan kuulemiseen vaan ainoastaan kuulemistilaisuuteen, joka koski EHTY:n perustamissopimuksen voimassaolon päättymisestä johtuvia oikeudellisia seurauksia.

44 Tämän tuomion 28 ja 29 kohdassa viitatun oikeuskäytännön mukaisesti on kuitenkin niin, että kun päätös on tehty asetuksen N:o 1/2003 nojalla, päätöstä edeltävän menettelyn on oltava kyseisessä asetuksessa vahvistettujen menettelysääntöjen mukainen, vaikka menettely on aloitettu ennen asetuksen voimaantuloa.

45 Tästä seuraa, että ennen riidanalaisen päätöksen tekemistä komissio oli asetuksen N:o 773/2004 12 ja 14 artiklan mukaisesti velvollinen varaamaan asianosaisille tilaisuuden esittää perustelunsa suullisessa kuulemisessa, johon komissio on kutsunut jäsenvaltioiden kilpailuviranomaiset. Näin ollen ei voida katsoa, että asian aineellisoikeudellista kysymystä koskeva 13.6.2002 järjestetty kuuleminen olisi täyttänyt päätöksen tekemistä asetuksen N:o 1/2003 nojalla koskevat menettelyvaatimukset.

46 Unionin yleinen tuomioistuin on siten tehnyt oikeudellisen virheen katsoessaan valituksenalaisen tuomion 124 kohdassa, ettei komissiolla ollut velvollisuutta järjestää uutta kuulemista ennen riidanalaisen päätöksen tekemistä, koska asianomaisilla yrityksillä oli jo ollut tilaisuus tulla kuulluiksi suullisesti 13.6. ja 30.9.2002 järjestetyissä kuulemisissa.

47 Kuten julkisasiamies on korostanut ratkaisuehdotuksensa 56 ja 57 kohdassa, asetuksissa N:o 1/2003 ja N:o 773/2004 säädetyssä menettelyssä suullinen kuuleminen, johon jäsenvaltioiden kilpailuviranomaiset kutsutaan viimeksi mainitun asetuksen 14 artiklan 3 kohdan mukaisesti, on siinä määrin merkittävä, että tällaisen kuulemisen laiminlyönti merkitsee olennaisten menettelymääräysten rikkomista.

48 Kun asetuksessa N:o 773/2004 säädettyä oikeutta tällaiseen kuulemiseen ei ole kunnioitettu, yrityksen, jonka oikeuksia on siten loukattu, ei tarvitse osoittaa, että loukkaaminen on voinut vaikuttaa sen vahingoksi menettelyn kulkuun ja riidanalaisen päätöksen sisältöön.

49 Näin ollen kyseinen menettely on väistämättä virheellinen siitä riippumatta, onko tästä oikeuksien loukkaamisesta mahdollisesti aiheutunut Rivalle haitallisia seurauksia (ks. vastaavasti tuomio 6.11.2012, komissio v. Éditions Odile Jacob, C-553/10 P ja C-554/10 P, EU:C:2012:682, 46–52 kohta ja tuomio 9.6.2016, CEPSA v. komissio, C-608/13 P, EU:C:2016:414, 36 kohta).

50 Edellä todetusta seuraa, että Rivan esittämä ensimmäinen valitusperuste on hyväksyttävä ja valituksenalainen tuomio on sen vuoksi kumottava eikä muiden valitusperusteiden tutkiminen ole tarpeen.

Vaatimus oikeudenkäyntimenettelyä koskevasta päätöksestä

Asianosaisten lausumat

51 Vaatimuksellaan oikeudenkäyntimenettelyä koskevasta päätöksestä Riva vaatii unionin tuomioistuinta toteamaan, että asian käsittely unionin yleisessä tuomioistuimessa on ollut Euroopan unionin perusoikeuskirjan 47 artiklan toisen kohdan ja ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn Roomassa 4.11.1950 allekirjoitetun eurooppalaisen yleissopimuksen 6 artiklan vastainen, koska asian käsittelyssä on loukattu oikeudenkäynnin kohtuullisen keston periaatetta siten, että oikeussäännön, jonka tarkoituksena on antaa oikeuksia yksityisille, rikkominen on riittävän ilmeinen.

52 Tältä osin Riva toteaa, että asian käsittely unionin yleisessä tuomioistuimessa on kestänyt melkein viisi vuotta, joista kolme vuotta kaksi kuukautta on kulunut asian käsittelyn kirjallisen vaiheen päättymisen ja sen suullisen vaiheen aloittamisen välillä. Näin pitkä kestoaika ei Rivan mukaan ole asianmukainen,

kun otetaan huomioon asiaan liittyvät olosuhteet. Rivan esittämiin kanneperusteisiin ei nimittäin ole liittynyt erityisiä vaikeuksia, eivätkä ne ole estäneet esittelevää tuomaria suorittamasta tehtäväänsä lyhyemmässä ajassa. Asian käsittelyn hitaus unionin yleisessä tuomioistuimessa ei selity prosessinjohtotoimia tai asian selvittämistoimia koskevien päätösten tekemisellä eikä oikeudenkäyntimenettelyyn liittyvien seikkojen esiintulolla. Riva ei ole omalla menettelyllään hidastanut asian käsittelyä.

53 Komissio vaatii, että Rivan vaatimus hylätään.

Unionin tuomioistuimen arviointi asiasta

54 Siltä osin kuin Riva vaatii unionin tuomioistuinta toteamaan, että perusoikeuskirjan 47 artiklan toista kohtaa on rikottu, on huomautettava, että siitä, että unionin tuomioistuimet laiminlyövät kyseisen määräyksen mukaista velvollisuuttaan ratkaista niiden käsiteltäväksi saatetut asiat kohtuullisessa ajassa, on määrättävä seuraamus unionin yleisessä tuomioistuimessa nostetun vahingonkorvauskanteen yhteydessä, koska tällainen kanne merkitsee tehokasta korjauskeinoa. Tästä seuraa, että vaatimusta, jolla pyritään saamaan korvausta siitä aiheutuneesta vahingosta, ettei unionin yleinen tuomioistuin ole antanut tuomiota kohtuullisessa ajassa, ei voida saattaa suoraan unionin tuomioistuimen käsiteltäväksi valituksen yhteydessä, vaan se on esitettävä itse unionin yleisessä tuomioistuimessa. Unionin yleisen tuomioistuimen, jolla on toimivalta SEUT 256 artiklan 1 kohdan nojalla ja jonka käsiteltäväksi vahingonkorvausvaatimus on saatettu, on ratkaistava tällainen vaatimus sen oikeudenkäynnin, jonka kestoa on arvosteltu, taustalla olevan asian ratkaisseesta kokoonpanosta poikkeavassa kokoonpanossa (tuomio 9.6.2016, Repsol Lubricantes y Especialidades ym. v. komissio, C-617/13 P, EU:C:2016:416, 98 ja 99 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

55 Rivan esittämä vaatimus oikeudenkäyntimenettelyä koskevasta päätöksestä on siten hylättävä.

Kanne unionin yleisessä tuomioistuimessa

56 Euroopan unionin tuomioistuimen perussäännön 61 artiklan ensimmäisen kohdan mukaisesti unionin tuomioistuin kumoaa unionin yleisen tuomioistuimen ratkaisun, jos muutoksenhaku todetaan aiheelliseksi. Se voi tällaisessa tilanteessa ratkaista asian lopullisesti itse, jos asia on ratkaisukelpoinen.

57 Nyt käsiteltävässä asiassa unionin tuomioistuimella on käytettävissään tarvittavat seikat, jotta se voi lausua lopullisesti kanteesta, jonka Riva nosti unionin yleisessä tuomioistuimessa riidanalaisen päätöksen kumoamiseksi.

58 Tältä osin on riittävää todeta, että tämän tuomion 24–49 kohdassa esitetyillä perusteilla riidanalainen päätös on kumottava olennaisten menettelymääräysten rikkomisen vuoksi siltä osin kuin päätös koskee Rivaa.

Oikeudenkäyntikulut

59 Unionin tuomioistuimen työjärjestyksen 184 artiklan 2 kohdassa määrätään, että jos valitus hyväksytään ja unionin tuomioistuin itse ratkaisee riidan lopullisesti, se tekee ratkaisun oikeudenkäyntikuluista.

60 Saman työjärjestyksen 138 artiklan 1 kohdan mukaan, jota sovelletaan valituksen käsittelyyn työjärjestyksen 184 artiklan 1 kohdan nojalla, asianosainen, joka häviää asian, velvoitetaan korvaamaan oikeudenkäyntikulut, jos vastapuoli on sitä vaatinut. Koska Riva on voittanut asian muutoksenhakumenettelyssä ja sen unionin yleisessä tuomioistuimessa nostama kanne on hyväksytty,

Rivan vaatimusten mukaisesti komission on vastattava omista oikeudenkäyntikuluistaan ja se on velvoitettava korvaamaan Rivan oikeudenkäyntikulut sekä ensimmäisessä oikeusasteessa että muutoksenhakuasteessa.

Näillä perusteilla unionin tuomioistuin (yhdeksäs jaosto) on ratkaissut asian seuraavasti:

1) **Unionin yleisen tuomioistuimen 9.12.2014 antama tuomio Riva Fire vastaan komissio (T-83/10, ei julkaistu, EU:T:2014:1034) kumotaan.**

2) **HT 65 artiklan rikkomista koskeva 30.9.2009 tehty komission päätös K(2009) 7492 lopullinen (asia COMP/37.956 – Betoniteräs – päätöksen tekeminen uudelleen), sellaisena kuin se on muutettuna 8.12.2009 tehdyllä komission päätöksellä K(2009) 9912 lopullinen, kumotaan siltä osin kuin päätös koskee Riva Fire SpA:ta.**

3) **Euroopan komissio vastaa omista oikeudenkäyntikuluistaan, ja se velvoitetaan korvaamaan Riva Fire SpA:lle ensimmäisessä oikeusasteessa ja tässä muutoksenhakumenettelyssä aiheutuneet oikeudenkäyntikulut.**

Allekirjoitukset